

АКТУАЛЬНИЙ ДИСКУРС ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ: ПАРАДИГМАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

2–3 листопада 2017 року на економічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулася III Міжнародна науково-практична конференція "Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.", традицію проведення якої заснувала кафедра економічної теорії, макро- і мікроекономіки. Нинішня конференція вирізнялася широким представництвом наукової спільноти: 225 учасників конференції, серед яких 11 науковець, зокрема два академіки та два члени-кореспонденти НАН України, 70 докторів і 81 кандидат наук, 28 аспірантів та пошукувачів, 22 студенти.

До роботи конференції були залучені провідні вітчизняні та зарубіжні учені, досвідчені та молоді науковці вищих навчальних закладів, наукових установ України та державних органів: ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", ДННУ "Академія фінансового управління" при Міністерстві фінансів України, ДВНЗ "Університет банківської справи", Київський національний торговельно-економічний університет, Національний Банк України, Антимонопольний комітет України та багатьох інших. Учасниками конференції були науковці з багатьох регіонів України – Вінниці, Дніпра, Житомира, Запоріжжя, Луцька, Львова, Одеси, Полтави, Тернополя, Харкова, Хмельницького, Черкас, Чернівців. На конференції були представлені здобутки 32 науковців із 12 зарубіжних країн – Великої Британії, Грузії, Китайської Народної Республіки, Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь, Республіки Вірменія, Республіки Казахстан, Республіки Кіпр, Республіки Молдова, Республіки Польща, Сполучених Штатів Америки, Турецької Республіки.

Відкриваючи конференцію, член-кореспондент НАН України, д.е.н., проф., декан економічного факультету, професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка **В.Д. Базилевич** у доповіді "Людиноцентричність парадигмальних зрушень в економічній теорії ХХІ ст." теоретично обґрунтував та систематизував кардинальні трансформації економіки й суспільства, що ознаменували початок ХХІ ст. і зумовили глобальні технологічні інновації та тектонічні соціокультурні зрушення. До всеохоплюючих пере-

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2018. № 1: 95–113

творень економіки і суспільства, які пов'язані з фундаментальними змінами в розвитку людини як творчої особистості, урізноманітненням її потреб та засобів їх задоволення, вдосконаленням форм та способів комунікацій, переосмисленням життєвих цінностей, смислів і стратегій доповідач відніс: кардинальні технологічні зрушення, зумовлені розгортанням четвертої промислової революції; перетворення інформаційного поля на основне середовище існування сучасної людини, розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які зачіпають усі сторони людської життєдіяльності; актуалізацію здатності індивідів до креативного мислення, прийняття нестандартних рішень і дій, спроможності до нововведень на тлі неухильного зростання ролі людини в умовах постіндустріальних трансформацій, інформатизації сучасної економіки, посилення її знанневого характеру; зростання ролі та значення тих форм капіталу, які безпосередньо пов'язані з людиною (людського, інтелектуального, соціального, культурного, репутаційного, емоційного) тощо.

Зазначені трансформації формують безпрецедентні виклики для економічної науки: об'єктивна логіка розгортання сучасної технологічної, соціально-економічної і культурної реальності перетворює гуманізм і антропологізм на новий тип світогляду, а саме: людиноцентризм, за якого людина постає "мірою всіх речей", визначальним критерієм та кінцевою метою суспільного прогресу і разом з тим – вищою цінністю суспільства. Зазначені обставини зумовлюють реальне розгортання економічної теорії XXI ст. у бік людиноцентричності наукових досліджень, розвитку нових актуальних дослідних напрямів, у центрі уваги яких безпосередньо знаходиться людина. У виступі були розкриті деякі з них. 1. Поведінкова економіка – перспективний напрям сучасної економічної теорії, який на міждисциплінарному стику економіки та психології досліджує психологічну основу прийняття економічних рішень, які скеровують економічну поведінку суб'єктів. Представники цієї дослідної галузі чи не найближче та реалістичніше підійшли до пізнання та розкриття багатогранної та багатовимірної природи людини, відійшовши від абстрактно-спрощених моделей її поведінки в економічній ортодоксії. 2. Етична економічна теорія, предметом якої є комплексне дослідження етичних проблем господарського буття та господарських відносин за допомогою інструментарію економічної теорії. 3. Економічна теорія щастя – теоретичний підхід, згідно з яким дослідна увага фокусується на тому, які економічні фактори і яким чином визначають людське щастя, як щастя людини залежить від рівня економічного розвитку країни, які економічні критерії та показники відображають рівень людського щастя, як його відчуття справляє зворотний вплив на результативність економічної діяльності людини. На думку виступаючого, людиноцентричність парадигмальних зрушень в економічній теорії XXI століття виявляється у посиленні міждисциплінарної та трансдисциплінарної нау-

кової взаємодії, конвергенції з іншими "людиноцентричними" науками; формуванні нових напрямів наукових досліджень, у центрі яких перебуває не абстрактна, а реальна людина; збагаченні методологічного і категоріального інструментарію економічної науки, трансформації її категоріальної матриці з урахуванням антропологічних, духовно-моральних, аксіологічних засад та ціннісних домінант.

В.М. Геєць, академік НАН України, д.е.н., проф., директор ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" презентував доповідь "Деякі знакові зміни в сучасному капіталізмі?". Перехід країн з домінуючим плановим детермінізмом до ринкової системи господарювання є вагомішим, ніж просто економічний експеримент – це трансформація суспільного життя в усіх його соціально-політичних структурах. Наслідки ринкової трансформації виявилися катастрофічними, зокрема в Україні, де стихійність трансформаційних змін дозволила "владі ринку" превалювати над "владою колективного вибору" і навіть над "владою держави". Це проявилось у неконтрольованому суспільством перерозподілі ресурсів в інтересах бізнесу, внаслідок чого країна увійшла в ряд безперервних всеохоплюючих криз. Водночас Захід, на ринкові засади функціонування якого ми орієнтувалися в ході реформ, охопила криза системного характеру, спричинена домінуванням парадигм глобального корпоративізму та ринкового фундаменталізму, що зумовлюють зростаючу соціальну нерівність у глобальному та національному вимірах. Доповідач привернув увагу до деяких знакових змін в сучасному капіталізмі (питань надзвичайної ваги): Чи є існуюча стадія розвитку капіталізму останньою або черговою? Чи вмерли ідеї побудови соціалістичного суспільства з огляду на приклад Китаю – побудову соціалізму капіталістичними (ринковими) методами? Чи існує криза сучасного капіталізму, чи йдеться про його трансформацію? Чи діє в сучасному світі тенденція норми прибутку до зниження, адже після 1970-х років темпи економічного зростання впали? Чи можуть окремі країни, зокрема Китай, зламати дію цієї тенденції? Чому наразі немає суперечностей між працею та капіталом, подібних до тих, що існували століття тому? Що призводить до розмивання цієї суперечності? Як вплине на подальший розвиток економік світу зростаюча турбулентність політичних, економічних, соціальних процесів?

Підбиваючи підсумки двадцятирічної наукової діяльності Інституту економіки та прогнозування, учений виділив три її основні періоди: 1) оголошення реформ і шляху до ринку, теоретичне обґрунтування рамкових умов функціонування ринку, проте результатом цього періоду на практиці стала квазіринкова економіка; 2) усвідомлення того, що транзитивна економіка має власні закономірності, їх всебічне дослідження; 3) пошук відповідей на нові виклики (відкритого світу, відкритого суспільства, цифровізації), намагання залучитися у новітній простір, де діяльність буде оцінюватися за загальноприйнятими у світі критеріями. Визнано першорядну

необхідність вести пошуки адекватної реакції на зміни та виклики – тобто "почати все спочатку". Головне завдання нашої держави полягає у забезпеченні реалізації політики, спрямованої на формування такого рівня конкурентоспроможності національної економіки, який би дозволив в умовах нового характеру глобалізаційних економічних процесів бути гідним суб'єктом у системі міжнародних і міжекономічних відносин, здатних захистити національні інтереси, орієнтуючись на політику уникнення загрозової заборгованості. Остання поглиблює соціальне розшарування і відбувається під тиском сучасної світової фінансової архітектури, обмежуючи інвестиції в реальний сектор і гальмуючи темпи економічного зростання. Подолання глобального домінування космополітичного універсалізму пов'язане з поширенням еволюційно-інституційних підходів в економічній політиці, що істотно підвищує відповідальність національних урядів. В умовах формування нової соціальної реальності людиноцентричного характеру з новими економічними відносинами має відбуватися посилення ролі національних держав щодо забезпечення захисту соціальних та економічних інтересів, піднесення на новий рівень соціального капіталу на основі розвитку людської особистості.

А.А. Гриценко, член-кореспондент НАН України, д.е.н., проф., заступник директора ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" у доповіді "Парадигма-мейнстрим – колаборація в економічній теорії" підкреслив, що об'єктивні процеси сучасного економічного розвитку базуються на сумісно-розділеній діяльності. Вихідним соціально-економічним відношенням, що породжує людину як суспільну істоту та суспільство як форму об'єднання людей, є сумісно-розділена праця. Як вихідне відношення, воно розгортається у розгалужену систему соціально-економічних відносин, і немає жодного сучасного соціально-економічного явища, яке б не було однією з форм реалізації сумісно-розділених відносин. Розгортання останніх досягло такого рівня, на якому реалізація через опосередковані форми взаємодії ринку і держави, капіталізації і соціалізації, лібералізму і соціалізму, глобалізації і локалізації активно доповнюється формами включеності суб'єктів у відповідні спільноти. Пошук нової парадигми економічного розвитку та економічної теорії також є формою реалізації сумісно-розділених відносин. Оскільки парадигма містить базові положення, що підтримуються науковою спільнотою, наразі стає очевидним, що принцип розділеності, втілений в методологічному індивідуалізмі, проповідує неокласика, принцип сумісності реалізується кейнсіанством, обидва принципи намагаються поєднати представники інституційної парадигми. Відбувається рух до колаборації різних поглядів, ідей, напрямів; цей рух обумовлений подальшим поширенням мережевої економіки, взаємовпливом мереж, співіснуванням мереж та ієрархій, формуванням мережевого суспільства та мережевої людини (Netman) та ін.

Як нову парадигму розвитку економіки доповідач запропонував парадигму реконструктивного розвитку на засадах інтровертності, інноваційності та інклюзивності. Інтровертність означає направленість на вирішення внутрішніх проблем країни як особливого соціоекономічного утворення з урахуванням історично пройденого шляху. Інноваційність базується на докорінній перебудові економіки і суспільства на основі новітніх досягнень і принципів. Інклюзивність забезпечує включеність у зовнішнє середовище для вирішення внутрішніх завдань. Отже, парадигма реконструктивного розвитку – це поєднання інтровертного, інклюзивного та інноваційного розвитку, спрямованого на вирішення внутрішніх проблем країни для забезпечення добробуту громадян шляхом корінної перебудови структури економіки і виявлення її природних, соціальних і культурних переваг у взаємодії із зовнішнім середовищем. Механізм реконструктивного розвитку також заснований на колаборації, він поєднує в собі неокласичні та кейнсіанські інструменти впливу на основі інституційних засобів корекції відповідності, з одного боку, потреб та попиту, а з іншого – ресурсів і пропозиції.

У доповіді **Е. Мермена**, доктора економіки, асоційованого професора Бізнес-школи університету Лідса (Велика Британія), було наголошено на цінності альтернативних теоретичних напрямів у розвитку економічної науки та поліпшенні викладання економічних дисциплін на основі імплементації у ньому наукової плюралістичності. Виступаючий розглянув низку аргументів, якими обґрунтував природність, вагомість та необхідність плюралізму методів та теоретичних підходів у дослідженні економіки. Онтологічно економічна реальність настільки багатогранна та різноманітна, що жодна теоретична школа чи жоден методологічний підхід не зможе її адекватно відобразити, проаналізувати та пояснити. Той самий принцип плюралізму має стосуватись і методології викладання економічних дисциплін. Викладач-економіст як особистість може мати прихильність до певних теоретичних соціально-економічних поглядів. Але у процесі викладання, на переконання виступаючого, він має репрезентувати освітню філософію, яку він називає ліберальною або критичною і яка вимагає залучення альтернативних теоретичних підходів у галузі економіки. Зокрема, одне з питань, якому не надається достатньої уваги, навіть у межах сучасних методів викладання, – це застосування етичних принципів ведення економічної діяльності. Однак в умовах викладання економічних дисциплін із використанням мультинаукового підходу, етика та політичні детермінанти економічного розвитку можуть бути ефективно впроваджені в освітній процес. Це один із засобів, за допомогою якого може доноситись альтернативна природа ціннісних підходів в економічній теорії та політиці.

У виступі **Р. Шеремети**, доктора економіки, асоційованого професора з економіки Ветерхедської школи менеджменту Західного резервно-

го університету Кейса, наукового співробітника Інституту економічних наук Університету Чепмена (США), було проаналізовано сучасні методи економічних досліджень, передусім використання експериментів в економіці. Відзначено, що для вивчення причинних зв'язків використовуються економетричні методи, проте кожен з них має свої обмеження, зокрема щодо моделювання та пошуку належного набору даних. Внаслідок цього багато економістів почали використовувати контрольовані лабораторні та польові експерименти з метою: тестування економічних теорій, адже неперевірена теорія залишається просто гіпотезою, що потребує перевірки на практиці; виявлення поведінкових закономірностей, які можуть призвести до формулювання кращих теорій; доповнення емпіричних досліджень у напрямку розмежування окремих факторів; порівняння інституцій складного економічного середовища; оцінювання пропозицій щодо проведення економічної політики; створення дизайну (конструювання) відповідних ринків (британських аукціонів, ринків електроенергії, збуту води тощо).

Доповідач охарактеризував ключові риси економічних експериментів: прозорість правил проведення, які відомі суб'єктам; можливість повторних випробувань – суб'єкти мають час адаптуватися до середовища, вивчати об'єкти, змінювати поведінку під впливом досвіду; наявність фінансових стимулів; відсутність обману. Учений підкреслив, що, проводячи економічний експеримент, дослідники повинні встановити чітку мету (протестувати теорію, спроектувати ринок, оцінити політику тощо); розробити план проведення експерименту (принципи обробки даних, письмові вказівки, програмне забезпечення); вибрати тематичний пул (яких суб'єктів та в якій кількості залучати, як призначати експериментальні сесії тощо); провести експеримент (використовуючи визначені процедури та інструкції); стимулювати учасників експерименту фінансово (адже фінансові стимули – це ключова особливість економічних експериментів).

Трансформації теорії та практики монетарної політики після глобальної фінансової кризи була присвячена доповідь **С.А. Ніколайчука**, к.е.н., директора Департаменту монетарної політики та економічного аналізу Національного банку України. Вказано на суттєву модифікацію монетарної політики та ролі центральних банків після фінансової кризи у напрямках: доповнення традиційної монетарної політики, орієнтованої на зниження процентної ставки й забезпечення помірної інфляції, належним мікро- та макропруденційним регулюванням та наглядом з метою забезпечення фінансової стабільності; використання нетрадиційних, неортодоксальних методів впливу на економіку, зокрема методів кількісного пом'якшення; впровадження гнучкого інфляційного таргетування замість таргетування рівня цін на основі середньострокового прогнозування; посилення прозорості монетарної політики, підвищення її розуміння громадськістю. Проведення послідовної монетарної політики є запорукою макроекономічної

стабільності країни у середньостроковій перспективі. З огляду на неможливість одночасно досягати незалежності монетарної політики, підтримувати стабільний обмінний курс та забезпечувати вільний рух капіталу, сучасні підходи до розуміння змісту монетарної політики зміщуються в бік відмови від стабільних обмінних курсів на користь вільно плаваючих, пом'якшення регулювання потоків капіталу, посилення готовності країн до вільного руху капіталів. Новітнім викликом для проведення монетарної політики стало швидке поширення криптовалюти, що підриває інституційну визначеність та знижує можливості регулювання.

Доповідач підкреслив, що роль монетарної політики ключових центробанків світу зростає – існує думка, що ФРС США або Європейський центробанк здатні самі генерувати монетарний цикл. Центробанки малих відкритих економік, до яких належить і українська, зберігають лише певний рівень незалежності. Разом із тим реалізація монетарної політики в Україні відбувається на основі додержання таких основних принципів: пріоритетність досягнення та підтримання цінової стабільності, дотримання режиму плаваючого обмінного курсу, перспективний характер прийняття рішень, незалежність Національного банку, прозорість та підзвітність його діяльності.

О.І. Амоша, академік НАН України, д.е.н., проф., директор Інституту економіки промисловості НАН України, та **В.І. Ляшенко**, д.е.н., проф., завідувач відділу проблем регуляторної політики та розвитку підприємництва Інституту економіки промисловості НАН України, у своєму виступі розкрили проблеми модернізації економіки промислових регіонів України в контексті теорії довгих хвиль М. Кондратьєва. Актуальність тематики, пов'язаної з моделюванням регіонального розвитку та вдосконаленням регіональної політики, посилюється, адже регіоналізація економіки є складником процесів лібералізації та демократизації управління в економічній, соціальній та екологічній сферах. У розвинених країнах відбувається інформатизація промисловості, в її структурі збільшується частка і значущість високотехнологічних наукомістких галузей. З огляду на сучасні тенденції розвитку промисловості, розширення глобальних ланцюжків доданої вартості, пріоритетності капіталу, заснованого на знаннях, для країн з перехідною економікою виникає закономірне питання вироблення стратегії подальшого розвитку економіки та окремих регіонів. Постіндустріальна модернізація є переходом від індустріального суспільства до суспільства знань, що характеризується найвищим рівнем розвитку послуг, їх переважанням над усіма іншими видами господарської діяльності. Неіндустріальна модернізація відображає органічність взаєморозвитку індустріалізації і постіндустріалізації в напрямку до впровадження наукомісткого передового виробництва, а основним завданням розвитку стає підтримка високих темпів виробництва.

Доповідачі обґрунтували безальтернативність моделі неоіндустріальної модернізації на основі формування та розвитку промислового комплексу високої і середньовисокої наукомісткості, прогресивних та креативних секторів сфери послуг. Тільки дешева робоча сила вже не приваблює потенційних інвесторів, в умовах переходу до технологій шостої довгої хвилі М. Кондратьєва нагальною необхідністю є "проривна" модель розвитку промисловості. Забезпечення безперервного зростання наукомісткості виробництва стає головним завданням нової промислової політики. Автори презентували новий методичний підхід до оцінки рівня розвитку постіндустріальної і неоіндустріальної моделей модернізації економіки в регіональному аспекті. Стратегія розвитку промислових регіонів країни на основі моделі неоіндустріалізації передбачає розвиток високотехнологічної індустрії, автоматизації і комп'ютеризації, здатна кардинально змінити характер праці та структуру трудового балансу макрорегіонів.

У виступі **А.С. Філіпенка**, д.е.н., професора кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, було ґрунтовно проаналізовано принципи та предмет філософії економіки під кутом зору філософських концепцій науки. Доповідач окреслив такі виміри філософії науки, як онтологічний, епістемологічний, аксіологічний, логічний та методологічний, що є визначальними для філософії економіки. П'ять вимірів філософії науки розкривають її головний зміст та мають принциповий характер як для власне філософії, так і для теоретичних та емпіричних наук включно з економікою. Зріла наука формулює ідентифіковану теорію, яка пояснює всі феномени у своїй сфері, універсальні загальні принципи та фундаментальні концепції. Учений підкреслив, що в економічній науці така функція належить економічній теорії.

Доповідачем було детально проаналізовано позитивістський, метафізичний та історико-економічний підходи щодо предмета філософії економіки. Остання визначає загальні, універсальні тенденції та закономірності розвитку економічного світу на основі широких філософських категорій. У вузькому значенні вона формулює своє бачення економічних процесів крізь призму індивідуалізму, раціональності та власного інтересу. Філософію економіки доцільно розглядати як філософське вчення про економічну реальність, що включає онтологічні, епістемологічні, методологічні та інші аспекти економіки. Було сформульовано висновок про те, що принципи філософії економіки базуються на принципах філософії науки позитивістського напрямку, постмодернізму та постструктуралізму, відображаючи водночас специфіку економічної науки. Разом з тим учений зазначив, що предмет філософії економіки і досі не отримав чітко окреслених меж, розглядається науковими школами під різними кутами зору. На думку дослідника, творчі дискусії сприятимуть кристалізації обрисів як

власне предмета філософії економіки, так і предмета і методів економічної науки в умовах парадигмальних зрушень.

В.М. Тарасевич, д.е.н., проф., завідувач кафедри політичної економії Національної металургійної академії України, у доповіді "Інноваційно-інформаційна економіка постіндустріального типу: постнекласичний вимір" обґрунтував доцільність використання постнекласичного методологічного інструментарію для аналізу інноваційно-інформаційної економіки. Сучасні глобальні трансформації та європейський вибір України вимагають адекватних відповідей на складні виклики, одним із яких є виклик національній моделі економічної постіндустріалізації, де доповідач акцентував на інноваційно-інформаційному вимірі постіндустріалізації. Інноваційно-інформаційна економіка є унікальною складовою постіндустріальної економіки, джерелом і ядром її саморозвитку, прогресивної еволюції національної економіки і суспільства. Ключовими змістовними характеристиками інноваційно-інформаційної економіки є людинорозмірність, знаннєємність інформації, самоорганізаційність, автопоетична ризомна цілісність, неосність, генераційність, ендорієнтована відкритість.

Учений наголосив на відповідності постнекласичної науки становленню і розвитку постіндустріального суспільства та економіки. Оскільки інноваційно-інформаційна економіка є об'єктом постіндустріального й постнекласичного типу, необхідно використовувати відповідні її змістовній складності постнекласичні методи дослідження, зокрема, еволюційний, синергетичний, холістичний, автопоезису, ризомний, елеваційний, праксіологічний тощо. Доцільно звернутися до постнекласичного методологічного доробку в аспекті пріоритетності між-, мульти- й трансдисциплінарних досліджень, інтегративності й комплексності дослідницьких програм, їх конструктивізму й прагматизму, домінування концепцій консенсусної та цільної істини. Доповідач наголосив, що подальші дослідження необхідно спрямувати на визначення ролі інноваційно-інформаційних процесів на нано- та мікрорівні, ефективних механізмів мотивації й стимулювання інноваційно-інформаційної діяльності економічних акторів, напрямів і механізмів інтеграції національних інноваційно-інформаційних процесів у європейський та глобальний простір.

Я.А. Жаліло, д.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", присвятив свій виступ проблемі інституційного підґрунтя ендогенізації економічного розвитку, проаналізувавши фактори посилення ендогенності, які формуються внаслідок зростання ролі інституційних чинників у процесі суспільного відтворення та становлення мережевих відносин. Учений зробив висновок про необхідність зміцнення тенденцій ендогенізації шляхом інституційної реідентифікації економічних суб'єктів й підкреслив, що ендогенність зростання визначається можливостями впливу на продуктивність основного

капіталу та людського капіталу країни. Інституційна реідентифікація надає змогу підвищити капіталізацію цих складових за рахунок інтеграції інституційних чинників продуктивності, а також здійснити капіталізацію раніше не капіталізованого потенціалу. Особливу увагу необхідно зосередити на сприянні поширенню комунікацій в напрямку формування мережовості як нової якості. Йдеться про забезпечення якісного середовища комунікації: запобігання опортуністичній поведінці (порушенню норм законодавства, принципів конкуренції, інформаційної прозорості), сприяння інституційній самоорганізації, інклюзивності формування державної політики, цілеспрямованого сприяння продуктивній ролі соціального капіталу в розбудові мережових взаємовідносин.

Доповідач вказав на такі складові політики сприяння ендогенізації: інвестиційну та інноваційну політику, насамперед фінансовий інструментарій їх реалізації; сприяння розвитку підприємництва як засобу підвищення капіталізації національного економічного потенціалу та головного механізму інклюзивності економічного розвитку; політику розвитку людського капіталу, яка сприяє усталенню довгострокового тренду зростання його продуктивності та є підґрунтям для нарощування мережевої взаємодії; децентралізацію процесів виявлення та залучення до економічного обігу наявних та потенційних ресурсів економічного розвитку на основі формування оптимального для розвитку інституційного середовища, досягнення синергетичного ефекту та відкритості національної економіки. Інакше ризики фрагментації малої відкритої економіки України залишаться високими, а усталені ієрархічні відносини, які характеризують "олігархічний" устрій національної економіки, лише посилять ризики неінклюзивності, екзогенності економічного розвитку.

A. Aрі, доктор економіки, асоційований професор з економіки департаменту політичних наук та державного адміністрування Університету Мармара (Турецька Республіка), у своєму виступі осмислив та узагальнив досвід останньої найбільш серйозної з часів Великої депресії фінансово-економічної кризи кінця 2000-х років, через яку пройшла світова економічна система. За висновком виступаючого, уряди США та Європи відповіли на цю кризу низкою заходів "традиційної" економічної політики, а саме – легкою монетарною політикою (зниженням облікових ставок до нуля, забезпеченням ліквідності), порятунком та рекапіталізацією приватного сектора, пом'якшенням фіскальної політики. Однак ці заходи не запобігли значним скороченням найманих працівників та зростанню рівня безробіття наприкінці 2008–2009 років. Загалом ці заходи призвели лише до незначного відновлення економіки. Більш важливим є те, що ці помилкові кроки макроекономічної політики впливали лише на наслідки кризи, а не на її справжні причини, посилюючи розрив у рівнях світового попиту, поширюючи нерівність, загальний рівень фінансової нестабільності, масове наро-

щування показників державного боргу та спекулятивних "бульбашок" на ринках активів у багатьох країнах. Економічна дискусія сконцентрувалася на тому, як державна економічна політика повинна реагувати на зростаючу вразливість, незважаючи на наявні структурні проблеми сучасної економічної системи. У виступі було проаналізовано низку структурних проблем світової економіки та можливі шляхи їхнього вирішення.

Панельна дискусія 1 висвітлила ключові проблеми методології сучасних економіко-теоретичних досліджень, зокрема суттєві зрушення в економічній методологічній рефлексії на рубежі ХХ–ХХІ століть, розширення трактування змістовного наповнення наукової економічної методології, її зв'язок з напрацюваннями філософії науки (*Т.В. Гайдай*, д.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), інституційну політичну економію Р. Буайє як результат парадигмальних зрушень у сучасній економічній теорії (*Ю.К. Зайцев*, д.е.н., професор кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"), місце фінансової економіки в рефлексіях когнітивних практик (*В.В. Ільїн*, д.філос.н., професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), теоретичне значення категорії "багатство" для пояснення сучасної економіки (*П.С. Лемещенко*, д.е.н., проф., завідувач кафедри інституційної економіки Білоруського державного університету (Республіка Білорусь)), тенденції парадигмальних зрушень в економічній теорії 1970–2015 років (*П.М. Леоненко*, д.е.н., проф., віцепрезидент ДННУ "Академія фінансового управління" Міністерства фінансів України), вплив Реформації на розвиток економіко-філософської думки та господарства України (*В.В. Небрат*, д.е.н., с.н.с., завідувач відділу економічної історії ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"), об'єкт та предмет наукового пізнання інституціональної економіки на засадах цивілізаційної парадигми суспільствознавства (*С.В. Степаненко* к.е.н., проф., завідувач кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"), евристичний потенціал української економічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття в контексті соціально-економічного розвитку сучасної України (*В.М. Фещенко*, д.е.н., професор кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"), фундаментальні основи та обмеження методології сучасної економічної теорії (*М.К. Галабурда*, к.е.н., доцент кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"), природну парадигму теорії економіки (*М.І. Говоруха*, провідний інженер Міжнародного центру інформаційних технологій та систем).

Панельна дискусія 2 була присвячена проблемам макроекономічної теорії та макроекономічної політики: міжбюджетних відносин та основних напрямів їхнього вдосконалення на прикладі Грузії (*Г.Д. Абуселідзе*, д.е.н., проф., начальник департаменту фінансів, банківської справи та страхування Батумського державного університету ім. Шота Руставелі), формування нового глобального фінансово-інвестиційного простору як відображення четвертої промислової революції (*В.Г. Бодров*, д.е.н., професор кафедри економіки підприємства Університету державної фіскальної служби України), концептуалізації поняття "суспільна стабільність" (*В.Д. Лагутін*, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету), проведення контрциклічної монетарної політики в умовах глобалізації фінансових ринків (*В.О. Лепушинський*, к.е.н., заступник директора Департаменту монетарної політики та економічного аналізу Національного банку України), макропруденційної політики в контексті забезпечення фінансової стабільності (*С.В. Науменкова*, д.е.н., професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка), циклічних моделей інноваційного розвитку національної економіки (*В.Л. Осецький*, д.е.н., професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), методологічної концептуалізації економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності (*Ю.М. Уманців*, д.е.н., професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету), сучасних трендів макроекономічних досліджень (*О.В. Красота*, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), системного макроекономічного середовища як інструменту управління розвитком економіки (*І.П. Макаренко*, к.е.н., професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту, директор Інституту еволюційної економіки), економічного зростання в Ірландії (*М. Щепаняк*, доктор філософії університету ім. Ніколая Коперника в Торуні (Польща)), поведінкової парадигми та фінансового синкретизму у дослідженні фінансових криз (*Ю.В. Петленко*, к.е.н., доцент кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка), еволюції світової економіки та альтернативних моделей банківських послуг (*В.Ю. Шевченко*, к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки та маркетингу Київського національного університету імені Тараса Шевченка), парадигмального розвитку податкового регулювання в Грузії (*М.Р. Путкарадзе*, докторант Батумського державного університету імені Шота Руставелі).

Панельна дискусія 3 була сконцентрована навколо проблем фірм та ринків – у виступі *А.І. Ігнатюк*, д.е.н., заступника декана еконо-

мічного факультету з наукової роботи, професора кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, було визначено пріоритетні напрями сучасних досліджень галузевих ринків; виступаючи розкрили проблеми формування і розвитку компетенцій сучасної фірми (О.В. Горняк, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії та історії економічної думки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова), застосування "другого найкращого рішення" у регулюванні ринку електричної енергії в Україні (А.Г. Герасименко, д.е.н., професор кафедри та Ю.І. Боровик, к.е.н., асистент кафедри економічної теорії та конкурентної політики Київського національного торговельно-економічного університету), організаційних актуалітетів екологічного підприємництва в Україні (С.М. Голубка, д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської діяльності і страхування ДВНЗ "Університет банківської справи", Р.Р. Білоскурський, к.е.н., доц., декан економічного факультету, доцент кафедри економіко-математичного моделювання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Я.С. Піцур, к.е.н., доцент кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ), економічного обґрунтування контролю за державною допомогою (Д.П. Чередніченко, начальник управління економічного аналізу Антимонопольного комітету України), особливостей функціонування компанії Кока-Кола Беверджіз Україна у глобальному економічному середовищі (М.О. Біляєва, фахівець комерційного відділу компанії Кока-Кола Беверджіз Україна).

У рамках панельної дискусії 4 було продовжено обговорення проблем методології сучасних економічних досліджень, зокрема теорій поведінкової та експериментальної економіки: моделі поведінки людини в економічній теорії та інших соціальних науках (З.І. Галушка, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та В.О. Соболев, к.е.н., доцент кафедри), евристичного потенціалу поведінкової парадигми у теоретико-фінансовому аналізі (В.П. Мельник, к.е.н., с.н.с., завідувач відділу місцевих фінансів і міжбюджетних відносин ДННУ "Академія фінансового управління" Міністерства фінансів України), альтернативного трактування постулатів "мейнстріму" (І.В. Назаров, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), внеску австрійської дослідницької традиції в методологію економічної науки (О.П. Нестеренко, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), процесів формування і реалізації економічних інтересів (В.Л. Смесова к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет"), парадигми гештальтів реф-

лексивного управління економічними процесами в умовах децентралізації (к.е.н. *В.П. Якобчук* і д.е.н. *Є.І. Ходаківський* – професори кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, *М.Ф. Плотнікова*, к.е.н., доцент кафедри інноваційного підприємництва та інвестиційної діяльності, Житомирський національний агроекологічний університет), внутрішньої та зовнішньої валідності експериментальних досліджень в економіці (*Ю.П. Івашук*, к.е.н., старший викладач кафедри економічної теорії, старший науковий співробітник Інституту інноваційного розвитку та державотворення Тернопільського національного економічного університету).

Панельна дискусія 5 "Порівняльний аналіз економічних систем" висвітлює проблеми переосмислення місця і ролі економічної компаративістики в структурі сучасного економічного знання, усвідомлення її важливого дослідного потенціалу та пізнавально-перетворювальної світоглядної місії в умовах посилення багатоваріантності й альтернативності сучасного світогосподарського розвитку (*Н.І. Гражевська*, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), підтримки Євросоюзом політики сталого зростання для розвитку процесів конвергенції (*А. Балцерзак*, доктор філософії факультету економічних наук та менеджменту Університету ім. Ніколая Коперника (Польща)), економічного розвитку України на основі порівняльного аналізу показників та індикаторів розвитку країн (*Н.І. Дучинська*, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії та маркетингу та *Ю.М. Чайка*, к.е.н., доц. кафедри економічної теорії та маркетингу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара), гендерних аспектів сталого розвитку суспільства (*Л.В. Жарова*, д.е.н., с.н.с., завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та міжнародного бізнесу Українсько-американського гуманітарного інституту "Вісконсинський міжнародний Університет (США) в Україні"), суперечностей, тенденцій і викликів сучасної економіки (*В.І. Кириленко*, д.е.н., проф., завідувач кафедри політичної економії ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"), парадоксальності природи щастя й інституціоналізації справедливості в суспільному житті з позицій економічної теорії (*В.В. Липов*, д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця), політико-економічних аспектів диференціації маргінальних станів відтворення населення (*В.О. Мандибура*, д.е.н., проф., головний науковий співробітник відділу комплексних проблем законотворення Інституту законодавства Верховної Ради України), потенціалу економічного зростання Китаю (*С.А. Пелих*, д.е.н., професор кафедри економіки підприємств Академії управління при Президенті Республіки Біло-

русь), соціального капіталу як фактору соціально-економічного розвитку України (Ю.І. Пилипенко, д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії та підприємництва ДВНЗ "Національний гірничий університет", Г.М. Пилипенко, д.е.н., професор кафедри економічної теорії та підприємництва ДВНЗ "Національний гірничий університет", Е.В. Прушківська, д.е.н., професор кафедри міжнародних економічних відносин Запорізького національного технічного університету), теоретичних та практичних основ концепції "федералізму, що забезпечує функціонування ринку" (С.В. Слухай д.е.н., професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), алгоритму та параметрів компаративного аналізу ефективності економічних систем на основі підходів, запропонованих видатним ученим-економістом української діаспори в США В. Голубничим (Н.А. Супрун, д.е.н., проф., головний науковий співробітник відділу економічної історії ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"), реалізації проектів публічно-приватного партнерства в Білорусі (Ю.В. Криворотько, д.е.н., доц., завідувач кафедри бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту Приватного Білоруського інституту правознавства), політичної економії середнього класу (О.М. Москаленко, д.е.н., професор кафедри політичної економії ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"), впливу зміни реального валютного курсу юаню на модернізацію промислової структури Шанхаю (асоційовані професори Шанхайського технологічного інституту електроніки та інформації (Китайська Народна Республіка) Хонгян Дін та Лу Лі, доктор економіки, асоційований професор, координатор магістерських програм Школи бізнесу Бат Університету Бат Спа (Велика Британія) І. Поморіна), сучасних теоретичних підходів до структурної трансформації економіки (В.О. Єгоров, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), теорії та методології відтворення суспільних благ (М.В. Кічурчак, к.е.н., доцент кафедри економіки України Львівського національного університету імені Івана Франка).

Панельна дискусія 6 репрезентувала наукове обговорення актуальних проблем інформаційної, знаннєвої, мережевої, сервісної економіки та економіки інтелектуальної власності, зокрема: соціалізації інформації та знання в економічній теорії (Г.В. Жаворонкова, д.е.н., професор кафедри аерокосмічної геодезії та В.О. Жаворонков, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, Національний авіаційний університет), наслідків проведення експерименту із запровадження online курсів для студентів ТНЕУ (О.В. Длугопольський, д.е.н., професор кафедри економічної теорії Тернопільського національного економічного університету), інституціонального моделювання трансформаційних змін в Україні в контексті євроінтеграційного процесу (А.О. Маслов, д.е.н., доцент ка-

ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2018. № 1

федри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), організації та унормування навчання управлінців (*В.В. Тертичка*, д.н. держ. упр., проф., керівник магістерської програми "Публічне управління та адміністрування" Національного університету "Кієво-Могилянська академія"), синтелектичних інтерпретацій в ноосферній економіці (*Є.І. Ходаківський*, д.е.н., професор кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, *О.В. Іванюк*, к.е.н. та *М.Ф. Плотнікова*, к.е.н. – доценти кафедри інноваційного підприємництва та інвестиційної діяльності, *Н.С. Пугачова*, асистент кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Житомирський національний агро-екологічний університет), сучасних механізмів фінансування комерціалізації інтелектуальної власності в Україні (*В.В. Вірченко*, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), сучасного інструментарію дослідження ефективності сфери послуг (*А.О. Вітренко*, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), механізмів захисту та охорони нетрадиційних торговельних марок в країнах ЄС (*Г.М. Лозова*, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка), методичних аспектів оцінювання вартості об'єктів промислової власності у частині врахування форм комерціалізації (*А.О. Вікулова*, к.е.н., асистент кафедри менеджменту інноваційної та інвестиційної діяльності Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

Пропозиції та рекомендації за результатами конференції:

- парадигмальні зрушення сучасної економічної теорії початку ХХІ століття відбуваються на тлі безпрецедентних змін форм і способів життєдіяльності людини, суспільства та економіки: кардинальних технологічних зрушень, зумовлених розгортанням четвертої промислової революції; перетворення інформаційного середовища на основне для існування людини, розвиток проривних інформаційно-комунікаційних технологій, наноіндустрії, біотехнологій та ін.; неухильного зростання ролі людини в процесі інформаційно-постіндустріальних трансформацій та посилення знанневого характеру розвитку; актуалізації здатності людини до креативного мислення, ухвалення нестандартних рішень, спроможності до нововведень; зростання ролі та значення людського, інтелектуального, соціального, культурного, репутаційного, емоційного капіталу;
- фундаментальні трансформації процесів життєдіяльності зумовлюють потужні виклики для економічної науки: об'єктивна логіка розгортання сучасної технологічної, соціально-економічної і культурної реальності перетворює гуманізм і антропологізм на новий тип світогляду – люди-

ноцентризм. В економічній теорії XXI століття людиноцентричність парадигмальних зрушень виявляється у посиленні міждисциплінарної та трансдисциплінарної наукової взаємодії, конвергенції з іншими науками, формуванні нових напрямів наукових досліджень, "людиноорієнтованому" збагаченні методологічного інструментарію економічної науки, трансформації її категоріальної матриці з урахуванням антропологічних, духовно-моральних, аксіологічних засад та ціннісних домінант;

- однією з можливих нових науково обґрунтованих парадигм розвитку економіки запропоновано парадигму реконструктивного розвитку на засадах інтровертності, інноваційності та інклюзивності, яка означає направленість на вирішення внутрішніх проблем країни як особливого соціо-економічного утворення з урахуванням історично пройденого шляху, докорінну перебудову економіки і суспільства на основі новітніх досягнень і принципів, включеність у зовнішнє середовище для вирішення внутрішніх завдань. Механізм реконструктивного розвитку заснований на колаборації в межах економічної теорії та економічної політики, поєднує в собі неокласичні та кейнсіанські інструменти та інституційні засоби корегування;

- посилення нестійкості сучасного світогосподарського розвитку та формування нового глобального фінансового простору актуалізують переосмислення ролі монетарного сектора національної економіки з метою формування сприятливих умов для підвищення її інвестиційної привабливості, пожвавлення ділової ініціативи, нормалізації інфляційної ситуації і підвищення довіри до національної валюти. Об'єктивна необхідність проведення контрциклічної монетарної політики в умовах глобалізації фінансових ринків та забезпечення фінансової стабільності загострює потребу перегляду наглядово-координаційних механізмів фінансового сектора, створення системи наскрізного моніторингу системних ризиків, уточнення змісту та основних завдань макропруденційної політики, її узгодження з бюджетно-податковою та грошово-кредитною політиками;

- основними трендами сучасних макроекономічних досліджень є проблеми економічної сутності та значущості боргової політики держави; макропруденційних інструментів забезпечення фінансової стабільності; впливу фінансових шоків на макроекономічні параметри; економічного змісту та практичних результатів застосування режиму інфляційного таргетування й відповідного механізму монетарної трансмісії; впливу інфляційної грамотності на формування інфляційних очікувань; економічної сутності, передумов та наслідків запровадження "безготівкової економіки"; феномену віртуальної валюти як нової форми грошей; впливу міграційних потоків на ринок праці, формування "міграноміки" та нових форм зайнятості;

- перехід до нової якості соціально-економічного розвитку під впливом четвертої промислової революції супроводжується суперечливими процесами зростання рівня монопольної влади найбільших компаній

світу, що використовують передові технології, модифікують форми і методи конкурентної боротьби. Це обумовлює такі пріоритетні напрями сучасних досліджень галузевих ринків: конкуренція та стимули для переходу від старої до нової технології, інновації та зайнятість, реклама, конкуренція багатосторонніх платформ, дизайн державних закупівель, аналіз хвиль злиття, інформація та споживчий вибір, конкурси в економіці, лідерство та координація на ринках;

- успішне вирішення масштабних завдань інноваційної модернізації України неможливе без глибокого теоретичного осмислення загальних тенденцій глобального розвитку, врахування специфіки національної економіки, можливостей і обмежень у застосуванні досвіду успішних країн, виборі та реалізації історичних альтернатив. Це потребує переосмислення місця і ролі економічної компаративістики в структурі сучасного економічного знання, подолання стереотипного, "вузького" розуміння порівняльних досліджень економічних систем, усвідомлення їхнього важливого дослідного потенціалу в умовах посилення багатоваріантності та багатовекторності сучасного господарського розвитку, опанування теоретичних і методологічних здобутків нової економічної компаративістики та української системології;

- суттєві зрушення в методологічній рефлексії економічної теорії на початку XXI століття обумовлені креативним застосуванням концептуального та аналітичного апарату філософії науки до осмислення процесу розвитку економіко-теоретичного знання, усвідомленням обмежень фундаментальних методологічних основ ортодоксальної економічної теорії. Парадигмальні зрушення відбуваються у тісному взаємозв'язку із становленням нової соціальної реальності людиноцентричного типу з якісно новими соціально-економічними відносинами, ширшим забезпеченням захисту соціальних та економічних інтересів, піднесенням на новий рівень соціального капіталу на основі розвитку людської особистості в умовах подолання глобального домінування космополітичного універсалізму на засадах розвитку еволюційно-інституційних та синергетичних підходів в економічній теорії та політиці;

- активний розвиток ортодоксальних та гетеродоксальних економічних теорій, які враховують умови непереборної невизначеності, відмовляються від спрощення соціально-економічної дійсності та ґрунтуються на нелінійності економічної поведінки індивіда, посилює ступінь конкурентності економічної науки, формує вищу реалістичність та підвищує її пояснювальні можливості. Потужний евристичний потенціал поведінкової парадигми в теоретико-економічному аналізі та дослідницькі здобутки поведінкової й експериментальної економіки посилюють гетеродоксальність сучасної економічної науки, проте наявні взаємопроникнення та колаборація

ідей і смислів засвідчують динамічну єдність мейнстріму та неортодоксальних течій науково-економічного аналізу.

Збірник матеріалів конференції зі 160-ма доповідями її учасників розміщено на веб-сайті конференції "Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст." за адресою: [http://econom.univ.kiev.ua/wpcontent/uploads/science/conferences/2017/paradigm/Materiali%202017%20pdf%20\(1\).pdf](http://econom.univ.kiev.ua/wpcontent/uploads/science/conferences/2017/paradigm/Materiali%202017%20pdf%20(1).pdf).

Віктор Базилевич

*член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор*

Тетяна Гайдай

доктор економічних наук, доцент

Олена Нестеренко

*кандидат економічних наук, доцент
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)*